

между дошкольным учебным заведением и семьей, характеризующийся двусторонней активностью, направленный на реализацию поставленной цели.

Ключевые слова: здоровая личность, формирование здоровой личности ребёнка 6-го года жизни, взаимодействие дошкольного учебного учреждения и семьи, педагогическая технология.

Semenova Nataliy, Semenov Oleksandr. Technology of Healthy Formation of Child's Personality in Preschool Children in Kindergartens Interaction and Family: Requirement of the Time. The article presents the psychological-pedagogical foundations for forming a healthy personality of children between 5 and 6 years of age in the process of pedagogical interaction between preschool education institutions and families and offers an evaluation of the current state of affairs in the area. An experimental pedagogical technology for forming a healthy personality among children between 5 and 6 years of age in the process of interaction between preschool education institutions and families has been developed and tested. The concepts «healthy personality», «healthy personality of a child between 5 and 6 years of age», «forming a healthy personality of a child between 5 and 6 years of age» and «interaction between preschool education institutions and families» have been defined more precisely. The author has developed a system of criteria and indices to evaluate healthy personality levels among children between 5 and 6 years of age.

An experimental pedagogical technology for forming a healthy personality among children between 5 and 6 years of age in the process of interaction between preschool education institutions and families has been developed and tested.

Key words: healthy personality, forming a healthy personality of children between 5 and 6 years of age, interaction between preschool education institutions and families, pedagogical technology.

УДК 373.011.3-051-052

Валентина Сергеева

Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки (м. Луцьк)

Педагогічна комунікативна взаємодія в системі «учитель – учні» та її виховна цінність в умовах спільної творчої діяльності

У статті піднято актуальне питання педагогічної комунікативної взаємодії в контексті з питаннями педагогічного спілкування, де останнє виступає особливим видом діяльності на основі суб'єкт-суб'єктних відношень і є основою взаємодії. Отже, педагогічна комунікативна взаємодія аналізується в системі «учитель – учні» як взаємоузгоджені й взаємообумовлені суб'єктні мовленнєво-практичні дії або безпосередньо процес спілкування, що спрямований на створення найсприятливіших умов для формування особистості. При аналізі сутності, структури та функцій комунікативної взаємодії педагога з учнями, зокрема початкової школи, акцентовано увагу на її виховній цінності, а саме на тому, що взаємодія сприяє вияву особистісної активності педагогів й учнів, а це є найважливішою передумовою розвитку особистості. У статті продемонстровано ситуації взаємодії педагогів та школярів, де забезпечується реалізація їхньої особистісної активності, – елементи організації спільних творчих справ. Зроблено висновок про те, що активна комунікативна взаємодія має значний виховний вплив саме в умовах організації спільної творчої діяльності.

Ключові слова: педагогічна комунікативна взаємодія, педагогічне спілкування, особистість, учитель, учні початкової школи, особистісна активність, творча діяльність, спільна творча справа.

Постановка наукової проблеми та її значення. Основою праці сучасного вчителя є гуманістичні ідеї й орієнтири, що ґрунтуються на повазі до особистості дитини, на піклуванні про її розвиток. Такий підхід передбачає визнання педагогом унікальною особистістю кожного учня, його прав, ставлення до нього як до суб'єкта власного розвитку, опору у вихованні на всю сукупність знань про людину.

Головною умовою, яка забезпечує реалізацію знань про особистість, є активна суб'єкт-суб'єктна педагогічна взаємодія, при якій учитель намагається будувати відносини з дітьми так, щоб не блокувати їхню самодіяльність, критичність, творчість, заохочувати ініціативу, активізувати їхній творчий потенціал.

Традиційно питання взаємодії педагогів та учнів розглядається в ракурсі проблеми спілкування. Його ж не можна розглядати, не торкаючись питань комунікації.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Розв'язання різноманітних проблем, пов'язаних із розвитком ідеї педагогічної взаємодії, відбувається у великій кількості досліджень педагогів і психологів. Зокрема, загальні питання педагогічної взаємодії вивчали Ш. Амонашвілі, В. Афанасьєв, О. Бодальов, А. Белкін, М. Вієвська, В. Власенко, Б. Гершунський, І. Демакова, О. Друганова, О. Глузман, І. Зимова,

С. Золотухіна, М. Євтух, В. Кан-Калик, Є. Коротасва, А. Кравченко, Л. Кондрашова, Л. Нечаєва, Н. Нікандров, В. Курило, О. Леонт'єв, В. Максакова, С. Микитюк, М. Обозов, Б. Паригін, Н. Побірченко, О. Рацул, М. Щевандрін; особливості навчальної взаємодії – Н. Єлізарова, М. Фрумін, Г. Цукерман; безпосередньо до комунікативного аспекту навчальної взаємодії звертались Л. Жарова, В. Котов, М. Рибаківа, М. Сєдова, Р. Шакуров; теоретико-методологічні основи професійного спілкування розглядали І. Зязюн, О. Киричук, Б. Ломов, С. Максименко, Л. Орбан, Л. Савенкова, В. Семиченко, Т. Титаренко, Т. Яценко; особливості формування індивідуального стилю педагогічного спілкування – В. Галузяк, Г. Мешко; формування комунікативних вмінь і навичок – З. Білоусова, І. Кирилова, М. Васильєва, В. Каплинський, М. Коць; культуру педагогічного спілкування – Ф. Байкін, В. Грехньов, І. Ільяєва, С. Омельченко. Серед західних науковців, котрі вивчали питання взаємодії або інтеракції, варто назвати таких дослідників, як Д. Джонсон, М. Вебер, Г. Зіммель, Г. Ріккерт, К. Манхейм, Р. Селман, О. Стауфорд, М. Фландерс, Х. Фрайер, М. Хаузен.

Однак проведений нами аналіз літературних джерел свідчить, що, незважаючи на широке коло досліджень, питання взаємодії, зокрема комунікативної, педагогів й учнів у навчально-виховному процесі є малодослідженим, а отже, не набуло статусу особливої міждисциплінарної, психолого-педагогічної проблеми. Загалом у сучасній науці немає єдиної думки щодо співвіднесення понять «спілкування» та «взаємодія», «спілкування» й «комунікація».

Мета публікації – аналіз сутності педагогічної комунікативної взаємодії та репрезентація окремих організаційно-методичних ситуацій спільної творчої діяльності, в умовах якої зазначена взаємодія набуває особливого виховного змісту, а отже, і виховної цінності, що сприятиме вияву особистісної активності дітей та в цілому – усебічному розвитку особистості учня початкових класів.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Одним із першочергових завдань сучасної школи є ліквідація відчуження між значною частиною школярів, з одного боку, і вчителем, школою – з іншого. Це завдання, на наше переконання, повинне реалізуватися через особистісний підхід до учнів, коли кожен із них постійно відчуває, що він цікавий як особистість учителю й педагогічному колективу в цілому. Досягнення цієї мети – прагнення кожного учасника навчально-виховного процесу до спільної організації шкільного життя й водночас почуття особистої відповідальності.

Виняткове значення в досягненні цієї мети має взаємодія педагога та учнів, їхня спільна діяльність.

Як зауважує В. Максакова, «розгляд категорії “взаємодія” передбачає тлумачення того, що є “матеріальним середовищем цієї взаємодії – педагогічного спілкування”» [7].

Аналіз літературних джерел свідчить, що в науці досі не склався єдиний підхід до розуміння педагогічного спілкування. Характеризуючи його специфіку й визначаючи суттєві риси, науковці ґрунтуються на різних методологічних позиціях. В. Грехньов подає таке визначення: «педагогічне спілкування – це особливий вид спілкування як діяльності, в основі якої є суб'єкт-суб'єктне ставлення, яке реалізується в спеціально організованих умовах» [3, с. 38]. Б. Ломов, визначаючи сутність спілкування, кваліфікує його як взаємодію в «суб'єкт-суб'єктній системі», як специфічну форму взаємодії людини з іншими людьми, як взаємодію суб'єктів [6]. Психолог О. Леонт'єв відносить спілкування до необхідних умов реалізації взаємодії [5]. Б. Паригін розглядає його як процес, який може одночасно виступати і процесом взаємодії індивідів, і інформаційним процесом, і ставленням людей один до одного, і процесом їх взаємовпливу один на одного [9]. Відомий сучасний педагог І. Зязюн визначає професійне педагогічне спілкування як комунікативну взаємодію педагога з учнями, батьками, колегами, спрямовану на встановлення сприятливого психологічного клімату, психологічну оптимізацію діяльності й стосунків [10]. Незважаючи на різноманітність підходів, для всіх досліджень спільне розуміння педагогічного спілкування як особливого виду діяльності, під час якого простежується взаємодія педагога з учнями.

Отже, згідно із сучасними науковими підходами, ми маємо змогу розглядати спілкування як умову взаємодії, як систему виховних ситуацій, як власне взаємодію, у процесі якої відбувається вплив однієї із взаємодіючих систем на іншу.

Термін «педагогічна взаємодія» як поняття в науковій літературі трактується неоднозначно. У найбільш загальному розумінні під взаємодією психологи й педагоги (В. Афанасьєв, О. Бодальов, О. Киричук, О. Леонт'єв, Х. Лійметс, Б. Ломов, М. Обозов, Б. Паригін та ін.) розуміють систему взаємозумовлених дій, де кожна дія однієї сторони викликає відповідну дію іншої. Кінцевим результатом такого обміну є вироблення певної єдиної системи спільних уявлень як основи для спільних дій. В. Кан-Калік і Н. Нікандров, вивчаючи питання взаємодії, розглядають її як механізм спілкування й ототожнюють із процесом співтворчості.

О. Киричук диференціює вияви взаємодії залежно від змісту на дві основні групи: 1) взаємодія, що характеризується процесами єднання (інтеграції) – співпереживання, навіювання, взаємодопомога, товаришування тощо; 2) взаємодія, що характеризується процесами роз'єднання (деінтеграції) – взаємоігнорування, взаємовідуособлення тощо [4].

Відповідно до предмета й мети нашого дослідження, ми будемо оперувати першою групою виявів взаємодії.

Серед багатьох систем, які досліджуються в сучасній науці («колектив – особистість», «школа – сім'я – особистість», «особистість – навколишнє середовище» та ін.), ми виділили для аналізу систему «вчитель – учні» як таку, що має необмежені й недостатньо вивчені можливості для безпосереднього впливу на особистість. Характеристики навколишнього середовища цієї системи розглядатимемо з точки зору їх значущості для особистості в процесі реальної життєдіяльності. Зв'язок між елементами цих систем пов'язаний зі взаємообумовленістю самого існування цієї системи – існування окремих її елементів. Структура процесу взаємодії пов'язана із конкретною виховною ситуацією, але завжди існують основні, спільні елементи.

Визначимо структуру педагогічної взаємодії на основі етапів її здійснення: 1) усвідомлення проблеми й мети; 2) сприйняття партнера по взаємодії; 3) прийняття рішення; 4) акти комунікативної діяльності та поведінки.

Психолог М. Обозов визначає, що будь-яка взаємодія людей починається з розподілу функцій – без цього неможливе існування групи як єдиного цілого, як системи. Функції взаємодії визначаються тим, що окремо досягнення спільної мети неможливе. Вони ґрунтуються на взаємному урахуванні можливостей, які сприяють взаємодії та взаємній згоді й домовленості щодо керівництва взаємодією. Керівництво, з одного боку, чимось обмежує свободу дій кожного, але – з іншого, дає можливість більш повно виявити себе в загальній справі [8].

На основі аналізу структури та функціонального змісту системи «педагог – учні» у процесі формування особистості ми виділяємо три основні функції взаємодії: 1) конструктивну; 2) допоміжну; 3) власне комунікативну.

Конструктивна функція полягає в активному впливі на особистість учня в спільній діяльності; допоміжна – у створенні відповідних умов; власне комунікативна – у забезпеченні необхідною інформацією.

Комунікація (від латин. *communico* – роблю спільним, пов'язую, спілкуюсь) – це смисловий аспект соціальної взаємодії. Оскільки будь-яка індивідуальна дія відбувається в умовах безпосередніх або непрямих відносин з іншими людьми, то вона включає поряд із фізичним комунікативний аспект.

На думку В. Грехнєва, взаємодія розгортається в багаторівневому просторі таких координат комунікації: 1) спрямованість взаємодії (соціально-особистісна); 2) вибір комунікативної дистанції (ступінь психологічної близькості); 3) модальність комунікації (показник здатності сторін до ситуаційної перебудови) [3].

Згідно з аналізом літературних джерел, ми можемо сформулювати таке визначення: *комунікативна взаємодія* – це взаємоузгоджені та взаємообумовлені суб'єктні мовленнєво-практичні дії з метою обміну інформацією й створення найсприятливіших умов для формування особистості.

Під змістом *педагогічної взаємодії* розуміємо внутрішній контакт між учителем і вихованцями, своєрідний підтекст їхніх стосунків, характер особистих зв'язків, в основі яких лежить розуміння учнем мотивів учинків і вимог учителя. Характер взаємодії безпосередньо залежить від умінь педагога проникнути у внутрішній світ своїх вихованців, зрозуміти тонкі рухи душі дитини. Лише таке глибоке знання особистості стає надійною основою для вироблення правильної стратегії педагогічної взаємодії.

Отже, під *комунікативною педагогічною взаємодією* педагога з вихованцями ми розуміємо педагогічне спілкування, спрямоване на встановлення сприятливого психологічного клімату, оптимізацію діяльності й стосунків.

На нашу думку, плануючи взаємодію з учнями, учитель повинен обмірковувати не лише зміст спілкування, а й особливості свого мовлення та комунікативної поведінки, яка передбачає використання вербальних і невербальних засобів спілкування.

Важливо підкреслити, що ми розглядаємо взаємодію, якими б засобами вона не реалізувалася (спільна діяльність чи міжособистісне спілкування), у яких би формах не реалізовувалася (співробітництво чи «керівництво»), як засіб досягнення такої важливої мети, як сформована й усебічно розвинена особистість – «духовно багата, соціально щедра, творчо активна» [7].

На думку А. Бодальова, «особистість – система відносин» і на цій основі потрібно розглядати всі її особливості, визначати завдання формування [1]. Д. Фельдтшейн розглядає особистість як суб'єкт

діяльності й вважає необхідним будувати роботу так, щоб успішно керувати діяльністю дитини [11]. Особистість, як стверджують психологи (Л. Виготський, Б. Ломов, М. Обозов та ін.), – це якість пізнього надбання онтогенезу, яка, виражаючи соціальну людську сутність, формується в спеціальній діяльності, організованій дорослими [2; 6; 8].

Основним поняттям, яке характеризує людське життя, є «життєдіяльність». Воно описує весь спектр проявів життя людини – її соціальну, психічну й біологічну активність.

Вивчення літератури та стану проблеми на практиці дає підставу стверджувати, що в підсумку становлення особистості як суб'єкта власної життєдіяльності залежить від самої особистості, а точніше – від таких чинників, як активність особистості; потенційні можливості; система відносин (соціальних і психологічних) з оточуючими; становище в системі колективних стосунків.

Особлива роль у цьому процесі належить спеціально спрямованим впливам на особистість організованої взаємодії з навколишнім світом. Головна мета цих впливів (природних, предметних, людських) – викликати зустрічну активність особистості як суб'єкта життєдіяльності, діяльності, спілкування, відносин; надати цій активності певної спрямованості, наповнити її особистісним змістом.

Виходячи з того, що найважливішою передумовою розвитку особистості виступає її активність, ми можемо зробити висновок: взаємодія сприятиме вияву особистісної активності педагогів й учнів. Отже, виникає необхідність створення на практиці ситуацій взаємодії вчителів і школярів для реалізації їхньої особистісної активності, що є необхідною передумовою формування та розвитку особистості.

Ефективна взаємодія педагога й учня в педагогічній діяльності – основна умова успіху та задоволення вчителя своєю працею. Водночас невміння налагодити контакт із дітьми – причина багатьох невдач і розчарувань у педагогічній професії. На жаль, слід визнати, що в школі й досі існують суб'єкт-об'єктні відносини, що призводить до обмеження можливостей успішного педагогічного впливу на особистість учня. Численні конфліктні ситуації, поспішні поверхові оцінки, помилкові дії педагогів породжуються невмінням увійти в роль школяра, поставити себе на його місце.

Наші спостереження засвідчили, що 17 % дітей (ми опитали 59 учнів початкових класів) не знають, у чому полягають причини труднощів у взаєминах учителів й учнів; 3 % зазначають – «ні в чому» (на нашу думку, деякі школярі ще не вміють проаналізувати свої стосунки з педагогами й не усвідомлюють їх вагомість). Проте 80 % учнів усе-таки називають певні причини цих труднощів. Досить помітно виділяється серед інших така причина, як відсутність доброго настрою у вчителя, його роздратованість, злість (28,6 %): «коли вчителька сердита, то важко з нею розмовляти», «вчителька інколи засмучена, роздратована» або «вчителька інколи весела, а інколи похмура», «деколи вчителька приходиться знервована, а на нас зганяє всю свою злість».

Інша група причин, яку виділяють діти, тісно переплітається з навчанням: «тому що не вчимо уроків», «тому що ставлять двійки», «тому що ми не стараємось у навчанні», «коли ученя недобре поводить на уроках і не розуміє нового матеріалу».

Деякі діти зазначають, що інколи «важко знайти спільну мову з учителем» і це є причиною труднощів. Або ж прямо – «він – розумніший».

Важлива умова позитивної взаємодії педагога та учнів – взаємна «схильність» до спілкування. Крім цього, учитель має знати й розуміти ставлення до себе кожного школяра. Іншими словами, між тими, хто спілкується, має бути добре налагоджений зворотний зв'язок. Зрозуміти найтонші рухи душі дитини – надійна основа для вироблення правильної стратегії взаємодії.

Сучасна наука й практика засвідчує, що педагог не змінює безпосередньо особистість учня, а лише створює умови для діяльності дитини, у якій та виховується й навчається. Аналіз зворотних зв'язків дає можливість забезпечити ці оптимальні умови, правильно будувати свою взаємодію з учнем, змінювати характер спілкування з ним, уключати його в різні види спільної діяльності. Учитель повинен уважно ставитися до переживань, поведінки, реплік школяра, урахувати, що дитина не завжди володіє засобами вираження свого стану. Саме на цій основі відносини між вихователями й вихованцями в школі зможуть набути суб'єкт-суб'єктного характеру. Ідеться про те, що стосунки між учителем та учнем стануть відносинами особистості з особистістю. Між педагогом і школярем постане глибокий внутрішній контакт на основі взаємоповаги й взаєморозуміння. Важливо, щоб у спільній діяльності способи спілкування були адекватні особистісним особливостям тих, хто навчається, обставинам спілкування. Підкреслимо, що адекватні рівні спілкування сприяють установам стосунків взаємодовіри серед учасників спілкування. Отже, єдиний перспективний і найбільш доцільний варіант педагогічної взаємодії повинен характеризуватися такими показниками, як: 1) зацікавленість учителя в продуктивному контакті з учнями; 2) здатність до самовизначення,

вибору ефективних форм і методів педагогічного впливу на школяра; 3) рівень усвідомлення власної рольової позиції в розвитку особистості.

Психолого-педагогічна наука, діяльність учителів-практиків свідчать, що навчити, виховати, розвинути дитину без її зацікавленості, прагнення до самовдосконалення неможливо. Отже, учитель мусить подбати насамперед про створення таких ситуацій співтворчості, співдружності, співробітництва його та учнів, які б ефективно сприяли навчанню, розвитку й вихованню дітей. Створення сприятливих умов для творчої діяльності школярів, їх самореалізації є складовою частиною професійної діяльності вчителя.

У своєму дослідженні ми припустили, що активна комунікативна позиція вчителя, яка ґрунтується на високому рівні володіння технікою педагогічного спілкування, є підґрунтям щодо організації комунікативної взаємодії з учнями. Під час цього процесу в дітей з'являється особиста зацікавленість у спільній творчій діяльності, яка реалізується за допомогою їхньої активної участі в цій діяльності на репродуктивному рівні. Це викликає в учнів певне задоволення власними діями й характером взаємодії з учителем. Відповідно, у молодших школярів підвищується рівень мотивації діяльності, що є передумовою для подальшого розгортання процесу комунікативної взаємодії, у результаті якої в них з'являється внутрішня потреба щодо участі в активній творчій діяльності. Ця активна творча діяльність стає для учнів особистісно ваговою та є необхідною умовою, що сприяє розвитку особистості дитини в цілому.

Ми спробували змоделювати організаційно-методичні ситуації спільної творчої діяльності педагога й школярів, які спрямовані на забезпечення їхньої активної комунікативної взаємодії.

Насамперед ми прагнули виявити інтереси та вподобання учнів. Для цього застосовували методи спостереження за поведінкою дітей, формами організації вільного часу, бесіди. Проведено анкетування на виявлення ставлення учнів до прояву комунікативної діяльності. Визначено, що близько 70 % дітей надають перевагу активній комунікативній позиції й активній діяльності перед пасивною. Наша попередня робота викликала певну зацікавленість учнів: «А навіщо ми це робимо?», «А що будемо робити?» Зацікавленість школярів підкріплювалась активною комунікативною позицією вчителя, яка ґрунтувалась на високому рівні володіння технікою педагогічного спілкування.

Отже, ми прагнули досягти взаєморозуміння, узгодженості позицій педагога й дітей. Для цього застосували, зокрема, комплексне використання емоційного та раціонального звертання. На практиці це реалізовано таким чином: початок звертання був емоційно забарвленим, наступна частина – більш раціональною. Емоційна забарвленість викликала інтерес слухачів до проблеми. При цьому відбувалась активізація всіх психофізичних сил особистості. Потім зацікавленій аудиторії запропоновано логічні аргументи. Отже, перша частина звертання активізувала слухачів, створювала позитивне ставлення до запропонованого матеріалу, друга давала змогу виробити в слухачів стабільну позитивну установку щодо бажаних поглядів.

Надалі, забезпечивши особистий інтерес учнів і пов'язавши його зі стратегічним задумом щодо організації майбутньої спільної діяльності, ми запропонували дітям провести гру-конкурс «Які професії ми знаємо? Які професії ми вибираємо?», що викликало жвавий відгук серед дітей, адже ігрова діяльність є провідною для дошкільного віку й залишається однією з основних та улюблених у молодшому шкільному віці. Завдяки ігровій взаємодії з навколишнім середовищем дитина пізнає реальність, розвиваються її розумові й фізичні здібності; виробляється певне ставлення до інших людей, до продуктів людської діяльності, до самої себе. Під час гри діти досить активно вступали у взаємодію між собою, намагаючись знайти правильні відповіді та запропоновані питання математичного й літературного конкурсів. Після оголошення підсумків конкурсу ми спробували визначити в дітей рівень задоволення власною діяльністю, що уможливило б окреслення в ній і характеру взаємодії.

Серед дітей, які брали участь у грі, виявилось 38 % задоволених, 62 % – не задоволених власною діяльністю. Слід відзначити, що до числа, задоволених, звичайно, належали переможці, але й серед них були такі, які вважали, що не проявили себе до кінця, не показали все, на що здатні. Діти, не задоволені своєю діяльністю, поділилися за причинами незадоволення: деякі хотіли перемогти будь у чому; інші вважали, що вони просто погано грали, тому що не підготувалися; треті були більш незадоволені партнерами, ніж собою.

Запропонована ігрова ситуація в цілому засвідчила, що така форма організації взаємодії здатна пробудили в дітей бажання проявити себе, свої здібності, не зупинятися на досягнутому, йти вперед, учитися співпрацювати з товаришами на загальну користь. Упродовж ігрових конкурсів підвищилась активізація діяльності дітей, що супроводжувалося постійними виявами позитивних емоцій, зокрема таких, як радість та інтерес-хвилювання. Ці емоції мотивують навчання, сприяють розвитку відповідних умінь і навичок, творчих прагнень, міжособистісних відносин нової якості.

Важливою передумовою підвищення зацікавленості та активності дітей у творчій грі стала адекватна мотивація діяльності. Для нас важливо створити такі умови та знайти відповідні слова, за яких учні стали б виконувати ту чи іншу діяльність за власним бажанням, що в цілому сприяло б їх подальшому розвитку. Слід підкреслити, що важливим аспектом, на який ми звертали увагу, був зміст мотивації, а не її форма, що обумовило відповідну комунікативну діяльність.

Виходячи з того, що формування особистості, яка розмірковує, приймає рішення й діє самостійно, упевнено та ініціативно, ґрунтується на участі в таких видах діяльності, які потребують повного використання наявних у неї сил і відкривають можливості для подальшого вдосконалення, пошуку нових шляхів і засобів, рішень. Ми запропонували учням організувати спільну творчу справу (на вибір). Враховано те, що взаємодія набуде виховного змісту, якщо сприятиме вияву особистісної активності дітей, а спільна творча справа якраз і є тією умовою, що надає можливість і педагогам, і учням реалізовувати особисту активність за допомогою взаємодії.

Слід зауважити, що, спостерігаючи за дітьми під час організації спільної творчої справи й потім, під час обговорення, ми бачили, що, незважаючи на нову форму проведення конкурсів і дещо нові цільові установки (працювати на загальну користь та радість, учитись орієнтуватись у взаємостосунках із партнерами), на жаль, головною метою для учнів залишалася перемога. Тенденція до вияву творчої активності в діяльності виявлялася поступово і по закінченню спільної творчої справи стала для всіх учасників великим позитивним результатом. Отже, ми змогли переконатися, що активна комунікативна взаємодія має значний виховний вплив саме в умовах організації спільної творчої діяльності.

Досліджуючи проблему комунікативної педагогічної взаємодії, її виховного впливу на особистість молодшого школяра, ми вважаємо за потрібне наголосити на особливій ролі вчителя-вихователя в цьому процесі. Саме педагог створює атмосферу, яка може надихати учня або руйнувати його впевненість у своїх силах, заохочувати чи пригнічувати його, розвивати чи гальмувати його творчі можливості. Творча діяльність учнів завжди опосередковується творчою педагогічною діяльністю вчителя. Тому ми визначили певні параметри діяльності педагога, які, на нашу думку, сприяють підвищенню ефективності комунікативної взаємодії й розвитку особистості школяра. Ми рекомендуємо вчителям звертати особливу увагу у своїй діяльності на такі моменти:

- виявляти раніше не визначені або не використані можливості учнів;
- авторитарно не втручатись у процес творчої діяльності школярів;
- надавати їм право вільного вибору сфери застосування власних сил і способів досягнення мети;
- активно заохочувати до розв'язання проблем, поставлених самими учнями;
- забезпечувати умови щодо конкретного втілення творчого задуму;
- надавати допомогу учням, які відчують труднощі в спілкуванні з однолітками, оскільки їхня думка відрізняється від думки інших;
- прагнути переконати учнів, що вчитель є їхнім одностороннім у спільній діяльності.

Висновки й перспективи подальших досліджень. Розглядаючи проблему педагогічної комунікативної взаємодії, ми переконалися, що взаємодія набуде виховного змісту, а отже й виховної цінності, якщо сприятиме вияву особистісної активності дітей, а спільна творча справа якраз і є тією умовою, що надає можливість і педагогам, і учням реалізовувати особисту активність у практичній діяльності через взаємодію, зокрема комунікативну.

Ми розглянули лише один аспект складної й багатогранної характеристики структури педагогічної взаємодії. Більш ґрунтовний і детальний аналіз феномену педагогічної взаємодії забезпечить розробку оптимальних способів ефективного розвитку активності, свідомості, самостійності, творчого мислення сучасних школярів.

Джерела та література

1. Бодалёв А. А. Личность и общение / А. А. Бодалёв. – М. : Междунар. пед. акад., 1995. – 328 с.
2. Выготский Л. С. Проблемы детской психологии / Л. С. Выготский. – СПб. : СОКЗ, 1997. – 224 с.
3. Грехнёв В. С. Культура педагогического общения / В. С. Грехнёв. – М. : Просвещение, 1990. – 143 с.
4. Киричук О. В. Спілкування в колективі як фактор формування особистості учня / О. В. Киричук // Радянська школа. – 1977. – № 1. – С. 23–27.
5. Леонтьев А. М. Деятельность. Сознание. Личность / А. М. Леонтьев. – М. : Наука, 1975. – 325 с.
6. Ломов Б. Ф. Общение и социальная регуляция поведения индивида / Б. Ф. Ломов // Психологические проблемы социальной регуляции поведения. – М. : Наука, 1976. – С. 64–93.
7. Максакова В. И. Некоторые проблемы взаимодействия учителя и младших школьников / В. И. Максакова // В. кн.: Взаимодействие коллектива и личности в воспитании : тезисы. – Таллин : Изд-во Таллинского пед ин-та, 1979. – С. 58–63.

8. Обозов Н. Н. Психология малых групп и коллективов / Н. Н. Обозов // Социальная психология / под ред. Е. С. Кузьмина, В. С. Семенова. – Л. : ЛГУ, 1979. – С. 120–138.
9. Парыгин Б. Д. Основы социальной психологической теории / Б. Д. Парыгин. – М. : Мысль, 1971. – 351 с.
10. Педагогічна майстерність / за ред. І. А. Зязюна. – К. : Вища шк., 1997. – 349 с.
11. Фельдштейн Д. И. Психология становления личности / Д. И. Фельдштейн. – М. : Междунар. пед. акад., 1994. – 236 с.

Referens

1. Bodalëv A. A. Lychnost' y obshhenye / A. A. Bodalëv / M. : Mezhdunarodnaja pedagogicheskaja akademyja, 1995. – 328 s.
2. Vygotskij L. S. Problemy detskoj psyhologyy. – SPb : SOKZ, 1997. – 224 s.
3. Grehnëv V. S. Kul'tura pedagogicheskogo obshheniya / V. S. Grehnëv. – M. : Prosveshhenye, 1990. – 143 s.
4. Kyrychuk O. V. Spilkuvannja v kolektyvi jak faktor formuvannja osobystosti uchnja / O. V. Kyrychuk // Radjans'ka shkola. – 1977. – № 1. – S. 23–27.
5. Leont'ev A. M. Dejatel'nost'. Soznanye. Lychnost' / A. M. Leont'ev. – M. : Nauka, 1975. – 325 s.
6. Lomov B. F. Obshhenye y socyal'naja reguljacija povedenija yndyvuda / B. F. Lomov // Psyhologicheskyye problemy socyal'noj reguljacyu povedenija. – M. : Nauka, 1976. – S. 64–93.
7. Maksakova V. Y. Nekotorye problemy vzaymodejstvija uchytelja y mladshyh shkol'nykov / V. Y. Maksakova // V. kn.: Vzaymodejstvyje kollektiva y lychnosty v vospytanyu : tezysy / V. Y. Maksakova. – Tallyn : Yzd-vo Tallynskogo pedynstytuta, 1979. – S. 58–63.
8. Obozov N. N. Psyhologija mal'yx grupp y kolektyvov // Socyal'naja psyhologija / pod red. E. S. Kuz'myna, V. S. Semenova. – L. : LGU, 1979. – S. 120–138.
9. Parыgin B. D. Osnovy socyal'noj psyhologicheskoy teoryy / B. D. Parыgin. – M. : Mysl', 1971. – 351 s.
10. Pedagogichna majsternist' / za red. I. A. Zjazjuna. – K. : Vyshha shkola, 1997. – 349 s.
11. Fel'dshtejn D. Y. Psyhologija stanovlennja lychnosty / D. Y. Fel'dshtejn. – M. : Mezhdunarodnaja ped. akademyja, 1994. – 236 s.

Сергеева Валентина. Педагогическое коммуникативное взаимодействие в системе «учитель – ученики» и его воспитательная ценность в условиях совместной творческой деятельности. В статье поднимается актуальный вопрос педагогического коммуникативного взаимодействия в контексте с вопросами педагогического общения, где общение выступает особым видом деятельности на основе субъект-субъектных отношений и является основой взаимодействия. Поэтому педагогическое коммуникативное взаимодействие анализируется в системе «учитель – ученики» как взаимосогласованные и взаимообусловленные субъективные речево-практические действия или непосредственно процесс общения, который направлен на создание наиболее благоприятных условий для формирования личности. При анализе сущности, структуры и функций коммуникативного взаимодействия педагога с учениками, в частности начальной школы, акцентируется внимание на его воспитательной ценности, а именно на том, что взаимодействие способствует выявлению личностной активности педагогов и учеников, а это есть наиболее необходимым условием развития личности. В статье продемонстрированы ситуации взаимодействия педагогов и учеников, в которых представлена реализация их личностной активности, – элементы организации совместных творческих дел. Сделан вывод о том, что активное коммуникативное взаимодействие имеет значительное воспитательное влияние именно в условиях организации совместной творческой деятельности.

Ключевые слова: педагогическое коммуникативное взаимодействие, педагогическое общение, личность, учитель, ученики начальной школы, личностная активность, творческая деятельность, совместное творческое дело.

Sergeeva Valentina. Pedagogicheskoe Kommunikativnoe Vзаимодействие в системе «Teacher – Disciples» and Ego Vospitatelnaya Values in Terms Sovmestnoj Tvorcheskoj Activities. In Article podnimaetsya Actual question kommunykativno pedagogical interaction in context with pedagogical question of communication, where communication vystupaet osobennym kind of activity based on subjekt-subjektivnyh javljaetsja osnovoy relations and interaction. Therefore pedagogicheskoe kommunykativnoe analyzuetsya interaction in the system «teacher – disciples». How vzaymosoglasovannyye and Relational subjektivnyye rechevo-praktycheskyye neposredstvenno action or process of communication, aimed at the creation kotoryy most blahopryyatnyh uslovyu for the formative personality. In essence analysis, structure and functions kommunykativnoho interaction of the teacher with disciples, in particular primary schools, on ego aktsentyruetsya Wikipedia vospitatelnoy Values, namely on volume contributes something Interaction Identify lychnostnoy activity pedahohov and uchenykov, and there most This neobhodymym terms of personality development. In Article prodemonstryrovany situation and interaction pedahohov uchenykov in kotorykh presented Implementation lychnostnoy s activity – elements sovmestnyh organization tvorcheskyh cases. Done at Output volume, something aktyvnoe kommunykativnoe Interaction ymeet Significant Effect vospitatelnoe It is in terms of the organization sovmestnoj tvorcheskoj activities.

Key words: Interaction pedagogicheskoe kommunykativnoe, pedagogicheskoe communication, personality, teacher, disciples primary schools, lychnostnaya activity, Creative Activities, sovmestnoe tvorcheskoe case.